

НІМЕЦЬКИЙ ПИСЬМЕННИК У МЕКСИЦІ: ФЕНОМЕН Б. ТРАВЕНА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИВЧЕННЯ

Мандрико Ольга,

аспірантка кафедри романської філології та перекладу

ORCID ID 0000-0003-4426-9397

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

проспект Незалежності, 6, Харків, 61000, Україна.

ilovespaik@hotmail.com

Статтю присвячено огляду мистецького феномену Б. Травена. Мета статті – аналіз методологічних підходів до вивчення творчості письменника, які сформувалися у філологічній науці багатьох країн: Німеччини, Мексики, Росії, США, Австралії, Уругваю. Зазначається, що ще за життя письменника сформувалася тенденція з'ясування його ідентичності, тож біографічний підхід виявився найпотужнішим. Головним недоліком зазначеного напрямку було нехтування аналізом творчого доробку письменника. Сучасні дослідники залучають постать Б. Травена до лінгвокультурологічних, історико-культурних, цивілізаційних, інтермедіальних студій. Зміни векторів у вивченні творчості загадкового письменника збігаються зі світоглядними змінами на європейському та американському континентах. Але попри усі світоглядні зсуви мало хто цікавиться поетикою Б. Травена. Дослідження власне художніх особливостей його творчості, внутрішньо поетичних закономірностей його стилю не сформували ще необхідного методологічного інструментарію. Зроблено висновок про те, що Б. Травен постає як феномен, затребуваний сучасною ситуацією культурних дифузій. Його творча постать утілює в собі ідею розмитості кордонів і меж – державних, особистісних, мовних, жанрових, мистецьких – і як така може концентрувати в собі проблематику цілого спектру філологічних досліджень. Запропоновано подальше вивчення феномену Б. Травена у рідчизні культурно-історичного методу, що дозволяє проаналізувати творчість письменника у контексті естетичної, соціально-економічної, політичної парадигм епохи.

Ключові слова: Б. Травен, біографія, індихенізм, Мексика, методологія, міжкультурна взаємодія.

GERMAN WRITER IN MEXICO: THE PHENOMENON OF B. TRAVEN AND WAYS OF IT STUDYING

Mandryko Olga,

Postgraduate student

ORCID ID 0000-0003-4426-9397

V. N. Karazin Kharkiv National University

Independence Avenue, 6, Kharkiv, 61000, Ukraine.

ilovespaik@hotmail.com

Abstract. *The article is devoted to a review of the artistic phenomenon of B. Traven. The purpose of the article is to analyze the methodological approaches to the study of the writer's work, which were formed in the philological science of many countries: Germany, Mexico, Russia, the USA, Australia, Uruguay. It is noted that during the writer's lifetime there was a tendency to find out his identity, so the biographical approach was the most powerful. The main disadvantage of this area was the neglect of the analysis of the creative*

© Mandryko O., 2022

work of the writer. Modern researchers involve the figure of B. Traven in cultural linguistics, cultural studies, civilizational, intermedial studies. Changes in vectors in the study of the work of the mysterious writer coincide with worldview changes on the European and American continents. But despite all the worldview shifts, few are interested in the poetics of B. Traven. Studies of the actual artistic features of his work, the internal poetic patterns of his style have not yet formed the necessary methodological tools. It is concluded that B. Traven appears as a phenomenon demanded by the current situation of cultural diffusion. His creative figure embodies the idea of blurred borders and boundaries – state, personal, linguistic, genre, artistic – and as such can concentrate in itself the problems of a whole range of philological research. Further study of the phenomenon of B. Traven in the stream of cultural-historical method is offered, which allows to analyze the work of the writer in the context of aesthetic, socio-economic, political paradigms of the epoch.

Key words: *B. Traven, biography, indigenism, Mexico, methodology, intercultural interaction.*

Вступ

Історія літератури знає чимало загадкових особистостей. До таких належить німецькомовний письменник під псевдонімом Б. Травен (1882–1969), надзвичайно популярний у 20–40-х роках ХХ століття. «Таємниця, яку ще не розкрито» – так називалася перша українська публікація про Б. Травена, надрукована у 1961 році в часописі «Всесвіт». Таємницею овіяна не лише біографія письменника, але також його національність та ім'я. Звертаючись до видавців власних творів, Б. Травен наголошував, що його звати не Бруно, не Бен і не Бенно. Усі ці імена, як і численні версії його походження були вигадані критиками, що хотіли б виглядати добре поінформованими (див.: Suárez, 1971: 29]. Життєвим і творчим кредо письменника стала настанова на те, що єдина біографія митця – це його твори. Тож ми не знаємо точно ані дати, ані місця народження, ані імені письменника ХХ століття, у творчості якого знаходить яскраву реалізацію мультикультурний дискурс. Адже починаючи з 1925 і до 1969 року під цим ім'ям німецькою та англійською мовами (а також і в численних перекладах) видавалися романи, повісті й оповідання, події яких переважно відбуваються в Мексиці, а герої відображають Травенове розуміння характеру мексиканців. Саме це свідчить про актуальність вивчення творчості письменника, який власним життям поєднав Старий і Новий Світи. Б. Травен створив захопливу оповідь про екзотичну країну не як чужинець і мандрівник, а як людина, що обрала Мексику своєю другою батьківщиною, де й він був похований в незвичайний спосіб: його прах було розвіяно над просторами штату Чіapas. Пригодницькі та індіхеністські романи Б. Травена дозволяють простежити формування сучасних проблем міжкультурної взаємодії, що і зумовлює наукову **актуальність** їхнього вивчення.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб розглянути різноманітні підходи до вивчення творчості письменника, які сформувалися у філологічній науці багатьох країн: Німеччини, Мексики, Росії, США, Австралії, Уругваю.

Методи дослідження. Застосований у дослідженні метод є оглядово-аналітичним. Саме він дозволяє досягти зазначеної мети і сформуванню уявлення про провідні напрямки вивчення творчості Б. Травена. Водночас огляд сучасного стану травенології показує ступінь вивчення проблематики індіхенізму в його творах, яка постає головною причиною нашого звернення до творчого доробку письменника-вигнанця.

Результати дослідження

У вітчизняному літературознавстві постать Б. Травена майже не вивчалася, причиною чого може бути те, що в українському перекладі вийшли друком лише два

оповідання¹ і соціальний за своїм спрямуванням роман «Збирачі бавовни», виданий 1930 року в Харкові. Щодо академічних розвідок, можемо назвати одну єдину статтю, надруковану у Львові у 1986 році російською дослідницею Мариною Щитинською «Про джерела новели Бруно Травена “Нічний візит у джунглях”» (Щитинська, 1987).

Крім цього, були ще п'ять коротких публікацій без авторства в журналах «Всесвіт» та «Людина і світ» про таємничу постать письменника. З 1961 по 1975 роки у «Всесвіті» з'явилися чотири невеличкі публікації і новела «Макаріо» у перекладі Нори Фірсель. Перша стаття розпочинається розповіддю про те, що «американський журнал “Лайф” пообіцяв заплатити 5000 доларів тому, хто повідомить справжнє ім'я письменника Б. Травена» (Таємниця, 1961: 157). Далі подається огляд творчого доробку і стилю письменника, премію за з'ясування ідентичності якого так ніхто і не отримав. Долучаючи читачів до не розкритої загадки, публікатори «Всесвіту» посилаються на статті літературознавця із Німецької Демократичної Республіки Рольфа Рекнагеля, який, вивчивши відомості про Б. Травена, дійшов висновку, що під цим ім'ям приховується колишній активіст Баварської Радянської Республіки журналіст Рет Марут. Публікації «Всесвіту» популяризували в Україні цю гіпотезу німецького науковця. Зазначимо, що Р. Рекнагель, починаючи із 1961 року видавав статті, у яких обґрунтовував версію «Рет Марут = Бруно Травен» (див.: Recknagel, 1961; Recknagel, 1962).

Присвячена Б. Травену анонімна публікація у дев'ятому номері часопису «Людина і світ» за 1965 рік супроводжує оповідання «Індійці і чернець» без прізвища перекладача, але, як не дивно, із зазначенням автора ілюстрації до оповідання: В. Большевиков. Як і у «Всесвіті», тут ідеться про «Загадку під псевдонімом»: саме так озаглавлена стаття.

Стаття у зазначеному часописі також посилається на дослідження Р. Рекнагеля. Нібито продовжуючи матеріал, поданий у «Всесвіті», автор докладно описує біографію Рета Марута, alter ego Б. Травена: «Рет Марут спочатку працює актором, потім друкує статті, новели. З 1917 року він починає видавати у Мюнхені журнал “Цігельбреннер”. Він і редактор, і видавець, і співробітник цього журналу, тільки виступає під різними псевдонімами <...> Вже тоді проявилася характерна риса Рета Марута – він був позбавлений будь-якого літературного честолобства. “Я хочу бути лише словом”, – говорив письменник <...> Зразу ж після встановлення Баварської Радянської Республіки робітники обирають його до комітету по пропаганді. Коли ж республіку було повалено, Рета Марута заарештовано і засуджено до страти» (Загадка, 1965: 34). Рету Маруту вдалося втекти, товариші здобули для нього паспорт і гроші для виїзду за кордон. На цьому сліди опального журналіста загубилися.

Підсумовуючи хоч і невеликий досвід української популяризаторської травенології, зазначимо не лише вплив ідей Р. Рекнагеля, а й точне позначення деяких ключових моментів творчої особистості Б. Травена. У коротеньких розвідках відбито дві основні моделі сприйняття письменника літературною критикою: як пропагандиста революційних подій і настроїв у Німеччині і як співця майже невідомої тогочасній Європі Мексики. Водночас стають зрозумілими мотиви приховування імені і подробиць біографії: всіх лідерів Баварської радянської республіки було знищено.

Особистість і творчість Травена привернула пильну увагу зарубіжних істориків літератури. Особливу цікавість викликали нові “маски”, за якими у Мексиці ховалося інкогніто Б. Травена. Однією із них був Травен Торсван, який із 1924 року мешкав спочатку в Тампіко, потім в Акапулько. У 1926 році Травен Торсван як

¹ В українському перекладі побачили світ оповідання «Індійці і чернець» (Людина і світ, 1965, № 9) та «Макаріо» (Всесвіт, 1970, № 1).

фотограф брав участь у науковій експедиції до штату Чіапас. Він ідентифікував себе як громадянин США норвезького походження. Ще одна «маска» Б. Травена – Холл Кровс, який називав себе довіреною особою письменника. Р. Рекнагель та інші дослідники ототожнюють постаті Рета Марута, Холла Кровса, Травена Торсвана і Б. Травена. Р. Рекнагель у своїй книжці зазначає, що і досі не з'ясовані справжнє ім'я, дата та місце народження письменника, оскільки Б. Травен п'ять разів змінював дату і три рази місце народження» (Recknagel, 1982: 321). Ще одна, хоч і другорядна лінія у з'ясуванні біографії базується на тому, що Рет Марут – це також псевдонім, а не справжнє ім'я. У 1978 році вийшла документальна кінострічка «Таємниця розкрита» режисера Р. Робінсона, присвячена загадці Б. Травена. Продюсером її виступив журналіст BBC Уїлл Уайт, який у дослідженні «Людина, яка була Б. Травеном» («The Man Who Was B. Traven») доводить думку про те, що носієм псевдоніму Рет Марут був Отто Файге, простий слюсар зі Швібуса².

Б. Травен одночасно залишався загадкою і вів повноцінне існування під прибраними іменами. Під різноманітними псевдонімами він зустрічався із журналістами і режисерами фільмів за його творами. До нашого часу існують листи і щоденники письменника, його фото, портрети, записи голосу, архіви у Куернаваці, Франкфурті-на-Майні, Каліфорнії. У Німеччині функціонує міжнародне товариство Б. Травена, у 2009 році до 40-річчя зі дня смерті письменника у Берліні проходив присвячений йому конгрес. Усе це свідчить про необхідність увести постать Б. Травена у сферу інтересів вітчизняної філології. Перший крок на цьому шляху передбачає з'ясування моделей вивчення зазначеного феномену.

Із викладеної вище інформації стає зрозумілим, чому провідним напрямком дослідження Б. Травена у зарубіжному літературознавстві постає біографічний підхід, адже він – людина, яка створила власний міф. Саме ця ідея спрямовує думку німецького дослідника із Дюссельдорфа Жана-Крістофа Хаушилда, автора статті «Людина, яка винайшла саму себе: Отто Файге і його псевдоніми Рет Марут і Б. Травен (1882–1969)» (Hauschild, 2012). Можна стверджувати, що впродовж останніх п'ятдесяти років більшість дослідників була зацікавлена не романами, підписаними «Б. Травен», а насамперед ненаписаним романом життя таємничого автора. За цей час виникла, як зазначає австралійський філолог Баррі Карр, потужна «індустрія» визначення ідентичності Б. Травена. На цьому шляху були доволі карколомні відкриття: «У різні часи Травена ідентифікували як незаконнонародженого сина німецького кайзера Вільгельма II, як американського представника організації світового робітничого союзу (Уобблі³) і навіть як мексиканського президента Адольфо Лопеса Матеоса» (Carr, 1992: X). І справа тут не лише у журналістській гонитві за сенсацією, а насамперед у тому, що під псевдонімом Б. Травен ховається чи не найбільший містифікатор ХХ століття. У статті «Мій роман “Корабель мерців”» Б. Травен писав: «Біографія творчої особистості абсолютно не важлива. Якщо людину неможливо впізнати за її творами, це означає, що або ця людина нічого не варта, або нічого не варти її твори» (Traven, 1926: 34). Іронія долі полягає у тому, що останній роман під псевдонімом Б. Травен «Аслан Норваль» 1960 року, в якому йдеться про молоду мільонершу, яка прагне побудувати канал, що перетнув би усю територію США, видавці відмовлялися визнати творінням саме Б. Травена. У цьому випадку спритні ділки, вочевидь, сфальсифікували «нічого не вартим» твором біографію знаменитого письменника.

² Тепер це польське місто Свєбодзін (Świebodzin).

³ Уобблі (англ. Wobbly) – так називали членів організації «Індустріальні робочі світу» (англ. Industrial Workers of the World, IWW). З 1917 року IWW було оголошено поза законом у США. Докладніше про зв'язки Рета Марута з IWW див. у кн. Х. Цогбаум «Б. Травен. Бачення Мексики» (Zogbaum, 2012: 1-2). Зокрема, дослідниця вказує на те, що діяльність цієї організації була доволі активною у Тампіко у 1924 році й Травен, який «ніколи не виявляв інтересу ані до Мексики, ані до тамтешньої революції, і твердо дотримувався думки про імміграцію до Сполучених Штатів, несподівано і без очевидних причин опинився у Тампіко» (Zogbaum, 2012: 2).

У біографічному дослідницькому напрямку сформувалися дві гіпотези щодо походження письменника: американська і німецька. Згідно з першою, якої дотримується провідний американський германіст, травенолог Карл Гутке, автор дослідження «Біографія загадки» (Gutke, 1987), Травен народився 3 березня 1890 року у місті Чикаго, Іллінойс, США. Друга гіпотеза називає іншу дату народження: 25 лютого 1882 року, яка наближається до німецької версії біографії, згідно з якою у місті Швібусі 23 лютого 1882 року народився Отто Альберт Макс Файге, що згодом як журналіст Рет Марут буде видавати мюнхенський часопис «Цигельбреннер», а з 1925 року розпочне письменницьку кар'єру як мешканець Мексики Б. Травен.

Пояснюючи таємницю Б. Травена, який під ім'ям Травен Торсван із 1924 року жив у Мексиці й у 1969 році помер у Мехіко, а також під ім'ям Холл Кровс виступав як довірена особа письменника Б. Травена, Ж.-К. Хаушилд висуває гіпотезу, згідно з якою письменник намагався надати максимальної реалістичності власним творам. У романах Б. Травена через розповідь від першої особи зображується людина, занурена у світ сельви, збирач бавовни, робітник на лісоповалі та на будівництві нафтової свердловини тощо. У свідомості читачів герой починав ототожнюватися з автором, і таким чином створювалася затребувана масовим попитом біографія автора, набагато яскравіша від життя німецького автомеханіка, другорядного актора і журналіста-анархіста. Дослідник доволі емоційно зображує мізерність походження письменника: «Батьки-пролетарі, шестеро братів і сестер, вісім разів змінене місце проживання, до того ж – ані гувернанток, ані університетів. І понад усе це ім'я: Отто Файге! Додати ще й Швібус, що сьогодні належить Польщі! Всього цього забагато для будь-якого інтелектуала» (Hauschild, 2012: 61).

Анонімність Б. Травена, на думку дослідника, породжена не скромністю або відсутністю амбіцій. Хаушилд вбачає в анонімності творчу настанову «підтвердити реалістичність власних романів особистим досвідом» (Hauschild, 2012: 53). Отже ключ до загадки Б. Травена криється не в його політичному минулому, а у спробі перетворити біографію на художню концепцію: «Йшлося не більше і не менше як про самореалізацію та художній вимисел. Єдине, на що міг спиратися письменник аби прокласти свій шлях – це погляд чужинця, за плечима якого занадто банальне, занадто нехитре минуле. І Отто Файге створив собі нове. Зважаючи на те, що наприкінці життя письменника Б. Травена вже були видані та перекладені на 24 мови всі його твори загальним накладом у 30 млн. примірників, можемо казати про зразково вдалий перформанс» (Hauschild, 2012: 57).

Зазначимо, що концепція Хаушилда відрізняється від розвідок інших науковців на фоні біографічної травенології своїм дещо постмодерністським ставленням до явища письменника-загадки. Дослідник працює над феноменом Б. Травена у часи, коли набувають популярності теоретичні ідеї Р. Барта і М. Фуко щодо смерті автора. Певною мірою залучення постмодерністського дискурсу оновлює не так сутність проблеми, як кут зору, під яким вона спостерігається. Це дозволяє Хаушилду піднести статус Б. Травена як письменника, викликати нову хвилю зацікавлення його творами. Але водночас слід зазначити, що Б. Травен не вписується у популярну французьку концепцію «смерті автора»: навіть відредагувавши свою біографію, Б. Травен не мав наміру редагувати власні, дуже характерні і легко упізнавані оповідні стратегії, залишаючись автором у традиційному розумінні цього слова – тим, хто створює, організує, виносить судження.

Від новаторської і модерної розвідки Ж.-К. Хаушилда повернемося до витоків травенології, аби виявити у ній зерна інших, відмінних від біографізму методологій. Присмак сенсації, що із самого початку супроводжував постать Б. Травена, з часом почав витіснятися увагою до його художніх творів. Уругвайський дослідник Хорхе Руфінеллі наполягає на необхідності змінити методологічний курс вивчення феномену Б. Травена. Дослідник зазначає, що «під ім'ям Рет Марут, Б. Травен, Холл

Кровс, під будь-яким ім'ям може жити людська істота, але її книжки існують як визначений корпус, і саме до цього книжкового корпусу мають бути спрямовані запитання: «Хто такий Травен як письменник? Яким був його внесок у розвиток літератури?»» (Ruffinelli, 1978: 21–22). Отже, Х. Руфінеллі цими питаннями намагався спрямувати травенологію до питань творчості Б. Травена, і ця настанова реалізувалася у невеличкому, на жаль, розділі його книги «El otro México...» (Ruffinelli, 1978).

Та все ж у відповіді на запитання-заклики, поставленні Х. Руфінеллі спостерігаємо підходи, спрямовані не так на аналіз поетичних закономірностей, як на зіставлення текстів із соціальними та історичними фактами, що повертає нас у річище біографії. Досить часто на передній план виходить тема класової боротьби, і Б. Травен розглядається саме як пролетарський письменник. Це спостерігалось насамперед серед критиків лівого спрямування від початку травенологічних студій ще за життя письменника і триває до широко зрозумілої сучасності. Так стаття Чарльза Міллера 1968 року вже самою назвою «Чисто пролетарський письменник» (Miller, 1968) заклала традицію сприйняття Б. Травена як лівого німецького інтелектуала. Тенденція до соціологічного прочитання Б. Травена залишається з тих часів доволі сталою, і через 30 років після Чарльза Міллера Ланселот Кові акцентує саме на соціальній заангажованості письменника: «Травен змальовує індіанців як гноблений пролетаріат, що повстає проти жорстокості визискувачів» (Cowie, 1990: 45).

На нашу думку, таке прочитання романів Б. Травена не виходить за межі біографізму: Травен постає нібито ідеологічним послідовником Рета Марута, палкого борця за Баварську Радянську Республіку. Розмірковуючи про приналежність письменника до німецької чи мексиканської національно-літературної традиції, Баррі Карр зазначає, що Б. Травен створював романи не так для того, щоб розважити читачів, а насамперед, щоб «забезпечити подальшу політичну освіту своєї першої і найважливішої для нього німецькомовної аудиторії, читачів-пролетарів Центральної Європи. Більше того, коли Б. Травен писав про нібито пригнічене населення південної Мексики, він мав на увазі ключові події недавньої історії німецького робітничого класу» (Carr, 1992: XII). Певний внесок у розробку цієї методологічної позиції вносить і російська дослідниця М. Щитинська. Наголошуючи на тому, що її увага приділяється передусім творчості, а не біографії письменника, М. Щитинська третину монографії присвячує Рету Маруту (Щитинская, 2019: 25–62).

Все це свідчить про те, що біографічний метод дослідження феномену Б. Травена керується загальною конвенцією критиків, згідно з якою письменник постає як лівий німецький інтелектуал на службі революції. Але чи є сьогодні вичерпним таке бачення? Подальший огляд наукових розвідок у річищі травенології свідчить про зворотне: у прочитанні Б. Травена набуває значення інтердисциплінарний підхід, актуалізується ситуація еміграції, існування поза кордонами, вивчення переходів з одної культури в іншу.

Таким чином, усі попередні дослідження зосереджувалися насамперед на загадковій біографії Б. Травена та, виходячи з його політичних симпатій, представляли письменника читачам (схвально чи не схвально) як німецького інтелектуала на службі революції. Безумовно, таке бачення не є вичерпним. Новіші наукові травенологічні розвідки засвідчують інтердисциплінарний підхід: актуалізують духовну ситуацію німецької еміграції, екстратериторіальність, вивчення переходів з одної культури в іншу.

Питання «Хто такий Травен як письменник?» у сучасній філології знаходить не тільки історико-політичні, а й лінгвокультурологічні відповіді. Так, своєрідністю підходу до вивчення творчості Б. Травена визначається дослідження мексиканського германіста Бернандо Енріке Переса Альвареса «Die Konstitution interkulturellen Texte: eine Interpretation einiger Schriften von Anna Seghers und B. Traven». («Структура

міжкультурних текстів: інтерпретація деяких творів Анни Зегерс та Б. Травена»). Як зазначає рецензент праці Переса Альвареса Маркус Венінгер, наукова спеціальність «німецька мова як іноземна (міжкультурна германістика)» активно розвивається в університетах Байройта і Галле. Саме в Галле і була написана докторська дисертація Переса Альвареса на зазначену тему. Це визначило підхід науковця до тексту як передусім культурного факту, що долає непорозуміння між культурами і запобігає конфронтації.

Вибір постатей Анни Зегерс та Б. Травена зумовлений історичною реальністю 1940-х років, позначених численною еміграцією німецьких письменників у країни Нового Світу, зокрема у Мексику. Хоч Б. Травен через політичні переслідування емігрував до Мексики ще 1924 року, в його творчості також віддзеркалено ситуацію чужинця, який споглядає іншу культуру і творчо відображає її з певною світоглядною дистанцією. Письменники-емігранти постають як перекладачі однієї культури на мову і реалії іншої культури.

Переса Альвареса називають піонером міжкультурної германістики, адже у його роботі вперше постають ґрунтовно опрацьовані засади цього наукового напрямку. Важливою настановою дослідника є намагання уникнути кліше і екзотизму у сприйнятті іншої культури, розкрити її внутрішню форму. Свою теорію культурного перенесення Перес Альварес будує на таких категоріях, як простір, відчуження, суб'єктивізм, інакшість, зближення. Культурне перенесення реалізується через увагу до соціального шару (зокрема, ритуалів), матеріальної культури (артефактів), ментальної культури (правил і норм), побудову простору, групову приналежність героїв. Що ж стосується письменницьких постатей А. Зегерс і Б. Травена, то їхня творчість не аналізується як така, а швидше слугує лише матеріалом для лінгвокультурологічних студій. Глибина занурення цих письменників у світ мексиканської культури залишається не визначеною: «Зрозуміли вони цей світ частково або ж не зрозуміли зовсім? з якою мірою достовірності відобразили його у своїх творах?», – ці питання так і залишаються без відповіді, як зазначає (Weiniger, 2006: 248).

У праці Переса Альвареса відбито не лише культурно-лінгвістичні особливості творчості Б. Травена, а й один з історико-літературних напрямків сучасного німецького літературознавства – дослідження творчого доробку німецьких письменників-емігрантів. Мексика розглядається як країна вигнання також у монографії Анни Люрбке «Бачення Мексики із німецького заслання. Б. Травен, Густав Реглер і Анна Зегерс», 2008 року видання. Зважаючи на те, що Німеччина через власну трагічну історію є країною, що дала світові чи не найпотужнішу «літературу вигнання», у монографії Анни Люрбке обрано специфічний кут зору на творчість зазначених письменників, з'ясовано насамперед значення еміграції в їхній біографії. І центральною є саме постать Б. Травена, адже саме він ініціював у німецькій літературі мексиканську тему у її соціально-конфліктному і революційному звучанні. Авторка аналізує насамперед ті його твори, в яких актуалізована мексиканська проблематика. Після біографічного розділу йдуть глави: «Земля весни», «Протистояння грінго та індіанців» (сюди входить аналіз творів «Скарби Сьєрра-Мадре», «Міст у джунглях», «Біла троянда»), «Каоба-цикл» (з підрозділами, присвяченими романам, що в нього входять: «Візок», «Уряд», «Похід до країни Каоба» і «Лісосплав»), «Повстання повішених» і «Генерал виходить із джунглів»).

Базовим дослідженням аспекту «Б. Травен і Мексика» є праця Хейді Цогбаум «Б. Травен. Бачення Мексики», що вийшла у 1992 році. Австралійська дослідниця університету Ла Троба у Мельбурні поєднує аналіз творчості Травена з докладним описом уже не європейської революційної ситуації початку 20-х років, а історії Мексики та індіанців, мешканців штатів Чіапас і Табаско.

Досліджуючи мексиканські контексти творчості Б. Травена, Х. Цогбаум керується методологією, що вибудовується на засадах, близьких до культурних досліджень (cultural studies). Х. Цогбаум, вивчаючи літературні твори, іде від ідей німецького нео-марксизму, лібералізму, мультикультуралізму, вона занурюється у глиб історичних, антропологічних, політичних, фінансових чинників обраної – мексиканської – цивілізації. Розвідка Х. Цогбаум постає як спроба дослідити мексиканізацію свідомості письменника-вигнанця, описати надії і розчарування життєвого роману між загадковим Б. Травеном і мексиканською революцією.

Нам видається, що книга «Б. Травен: Бачення Мексики» своєю назвою накреслює ще один напрямок досліджень творчості письменника, який можна назвати інтермедіальним. Завдяки Б. Травену, до сприйняття Мексики залучилися не лише читачі його творів, а й глядачі фільмів, створених на їхній основі. У Мексиці були зняті кінострічки «Скарби С'єрра Мадре» (1948), «Повстання повішених» (1954), «Кошик мексиканських оповідань» (1956), «Корабель мертвих» (1960), «Макаріо» (1960), «Біла троянда» (1963), «Міст у джунглях» (1970). Цей перелік засвідчує потужний вплив Б. Травена на розвиток мексиканського кінематографа. Саме у такому ракурсі написана розвідка американської дослідниці з Техасу Ненсі Мембрес «Робітник і смерть: загальнокультурний сюжет "Макаріо" (1960)» (Membréz, 2007). Позначена дата налаштовує читача на те, що йдеться не про найпопулярнішу новелу Б. Травена «Макаріо» 1950 року, а про однойменний фільм Роберто Гавальдона за сценарієм Холла Кровса. Зазначимо, що ця кінострічка була першим мексиканським фільмом, номінованим у 1960 році на премію Американської академії кінематографічних мистецтв і наук «Оскар» як найкращий фільм іноземною мовою. Творчий дует режисера Роберто Гавальдона та сценаріста Холла Кровса створив незабаром ще одну стрічку за романом Б. Травена «Біла троянда». Загалом, на нашу думку, фільм «Макаріо» надихається власне Травеновим духом авантюри, містичної пригоди, до останніх кадрів тримає глядача у напруженому спостереженні чуда.

У статті Н. Мембрес аналізується не лише сюжет угоди зі смертю, який походить іще з давньоіндійської міфології, а й особливості кіномови, що завдяки ним фільм набуває власне мексиканського забарвлення. Святкова атрибутика Дня мертвих, мексиканські дитячі вірші-лічилки на тему смерті – все це справді надає фільму автентичного колориту, додатково мексиканізує вихідний текст Травена. Але основна увага дослідниці сконцентрована на сюжетній динаміці від міфу – через казку братів Грімів «Кум Смерть» – до сценарію фільму. Новела Б. Травена постає у цьому ланцюгу лише проміжною сходинкою.

Висновки та перспективи

Доробок Б. Травена досі вивчався у декількох методологічних ракурсах, серед яких провідним був біографічний підхід, за якого творчість розглядається як похідна життєвого перебігу. Філологія ХХІ століття починає залучати Б. Травена до лінгвокультурологічних, історико-культурних, цивілізаційних, інтермедіальних студій. Зміни векторів у вивченні творчості загадкового письменника збігаються зі світоглядними змінами на європейському та американському континентах. Підчас революційних подій Б. Травена сприймали передусім як революціонера. Коли ж панівним стає мультикультурний дискурс, його тексти стали читати як такі, що відображають саме цю парадигму.

Але попри усі світоглядні зсуви мало хто цікавився поетикою Б. Травена. Дослідження власне художніх особливостей його творчості, внутрішньо поетичних закономірностей його стилю не сформували ще необхідного методологічного апарату. Тож позначаючи вектори осягнення творчості Б. Травена, ми скеровуємо наш погляд на проблемне поле компаративістики, у річищі якої розроблені засади вивчення кроскультурної взаємодії у межах художнього тексту. З огляду на відбиття

у романах Б. Травена мексиканських світоглядних констант вважаємо за необхідне звернутися до міфопоетичних студій, що визначають роль міфологічного мислення у художній репрезентації ціннісних настанов та часопросторових уявлень. Використання інструментарію структурної поетики дозволить створити системний опис мотивних комплексів Б. Травена, до складу яких входять мотиви подорожі, пошуку долі, національного пригноблення, революційної наснаги. Напрацювання нарратології закладають основу для аналізу оповідних стратегій Б. Травена, адже саме мистецтво захопливої оповіді визначило всесвітню популярність його романів. Основний метод наших подальших розвідок ми визначаємо як культурно-історичний: з цієї перспективи відкривається можливість вивчення творчості письменника у контексті естетичної, соціально-економічної, політичної парадигм епохи.

Б.Травен постає як феномен, затребуваний сучасною ситуацією культурних дифузій. Його творча постать утілює в собі ідею розмитості кордонів і меж – державних, особистісних, мовних, жанрових, мистецьких – і як така може концентрувати в собі проблематику цілого спектру філологічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загадка під псевдонімом. Людина і світ. 1965. № 9. С. 34.
2. Таємниця, яку ще не розкрито. Всесвіт. 1961. № 4. С. 157-158.
3. Щитинская М. А. Б. Травен. Творчество. М. А. Щитинская. СПб.: Нестор-История, 2019. 408 с.
4. Щитинська М. Про джерела новели Бруно Травена “Нічний візит у джунглях”. Іноземна філологія. Випуск 81. Львів, 1987. С. 120-125.
5. Carr B. Foreword. Zogbaum H. B. Traven: A vision of Mexico. Wilmington, Delaware, 1992. pp. IX-XIII.
6. Cowie L. El indio en la narrativa contemporánea de México y Guatemala, trd. de Ma. Elena Hope Sánchez, CONACULTA, México, 1990.
7. Hauschild Jan-Christoph. El hombre que se inventó a sí mismo: Otto Feige y sus seudónimos Ret Marut y B. Traven (1882-1969). Anuari de filologia. literatures contemporànies (Anu.Filol.Lit.Contemp.). 2012. 2. pp. 53-68.
8. Guthke, K. S. B. Traven. Biographie eines Rätsels, Frankfurt. M., Büchergilde Gutenberg, 1987.
9. Lürbke A. Mexikovisionen aus dem deutschen Exil. B. Traven, Gustav Regler und Anna Seghers. Tübingen : Francke, 2000. 202 S.
10. Miller Ch. Pure Proletarian Writer. Proletarian Writers of the Thirties. Ed. by D. Madden. London, Amsterdam. 1968. pp. 114-133.
11. Membrez N. El peón y la muerte: el caso transnacional de Macario (1960). Latinoamérica 44 (México 2007/1). pp. 27-58.
12. Pérez Álvarez B. E. Die Konstitution interkulturellen Texte: eine Interpretation einiger Schriften von Anna Seghers und B. Traven. Frankfurt a. M.: Lang, 2004 (Europäische Hochschulschriften Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur 1879). 181 S.
13. Recknagel R. B. Traven. Geheimnis und Geschäft. Forum. 1961. 18. März. S. 1-5.
14. Recknagel R. Verschlungen vom Busch. Die Lebensspur B. Travens. Neue Deutsche Literatur. 1962. № 9. S. 30-48.
15. Recknagel R. B. Traven. Beiträge zur Biographie. Lpz., 1982.
16. Ruffinelli J. El otro México: México en la obra de B. Traven, D. H. Lawrence y Malcolm Lowry. México: Nueva Imagen, 1978. 162 p.
17. Suárez L. Prólogo. Traven B. Obras escogidas. Tomo I. México: Aguilar, 1971. P. 5-40.
18. Traven B. Mein Roman «Das Totenschiff». Die Büchergilde. 1926. H.3. S. 34-38.
19. Zogbaum H. B. Traven: A vision of Mexico. Wilmington, Delaware, 1992.

20. Weininger M. Pérez Alvarez, Bernardo Enrique. Die Konstitution interkulturellen Texte: eine Interpretation einiger Schriften von Anna Seghers und B. Traven. Info DaF – Informationen Deutsch als Fremdsprache. 2006. №2/3. P. 246-248.

REFERENCES

1. Zagadka pid psevdonimom. Lyudy`na i svit. 1965. № 9. P. 34.
2. Tayemny`cya, yaku shhe ne rozkry`to. Vsesvit. 1961. № 4. P. 157-158.
3. Shchitinskaya M. A. B. Traven. Tvorchestvo. M. A. Shchitinskaya. .SPb.: Nestor-Istoriya, 2019. 408 p.
4. Shhy`ty`ns`ka M. Pro dzherela novely` Bruno Travena “Nichny`j vizy`t u dzhunglyax”». Inozemna filologiya. Vy`pusk 81. L`viv, 1987. P. 120-125.
5. Carr B. Foreword. Zogbaum H. B. Traven: A vision of Mexico. Wilmington, Delaware, 1992. pp. IX-XIII.
6. Cowie L. El indio en la narrativa contemporánea de México y Guatemala, trd. de Ma. Elena Hope Sánchez, CONACULTA, México, 1990.
7. Hauschild Jan-Christoph. El hombre que se inventó a sí mismo: Otto Feige y sus seudónimos Ret Marut y B. Traven (1882-1969). Anuari de filologia. literatures contemporànies (Anu.Filol.Lit.Contemp.). 2012. 2. pp. 53-68.
8. Guthke, K. S. B. Traven. Biographie eines Rätsels, Frankfurt. M., Büchergilde Gutenberg, 1987.
9. Lürbke A. Mexikovisionen aus dem deutschen Exil. B. Traven, Gustav Regler und Anna Seghers. Tübingen : Francke, 2000. 202 S.
10. Miller Ch. Pure Proletarian Writer. Proletarian Writers of the Thirties. Ed. by D. Madden. London, Amsterdam. 1968. pp. 114-133.
11. Membrez N. El peón y la muerte: el caso transnacional de Macario (1960). Latinoamérica 44 (México 2007/1). pp. 27-58.
12. Pérez Álvarez B. E. Die Konstitution interkulturellen Texte: eine Interpretation einiger Schriften von Anna Seghers und B. Traven. Frankfurt a. M.: Lang, 2004 (Europäische Hochschulschriften Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur 1879). 181 S.
13. Recknagel R. B. Traven. Geheimnis und Geschäft. Forum. 1961. 18. März. S. 1-5.
14. Recknagel R. Verschlungen vom Busch. Die Lebensspur B. Travens. Neue Deutsche Literatur. 1962. № 9. S. 30-48.
15. Recknagel R. B. Traven. Beiträge zur Biographie. Lpz., 1982.
16. Ruffinelli J. El otro México: México en la obra de B. Traven, D. H. Lawrence y Malcolm Lowry. México: Nueva Imagen, 1978. 162 p.
17. Suárez L. Prólogo. Traven B. Obras escogidas. Tomo I. México: Aguilar, 1971. P. 5-40.
18. Traven B. Mein Roman «Das Totenschiff». Die Büchergilde. 1926. H.3. S. 34-38.
19. Zogbaum H. B. Traven: A vision of Mexico. Wilmington, Delaware, 1992.
20. Weininger M. Pérez Alvarez, Bernardo Enrique. Die Konstitution interkulturellen Texte: eine Interpretation einiger Schriften von Anna Seghers und B. Traven. Info DaF – Informationen Deutsch als Fremdsprache. 2006. №2/3. P. 246-248.

Received: 26 December, 2021